

IFJ. BARTA JÁNOS

professor emeritus
DE BTK Történeti Intézet

GRÓF DEGENFELD-SCHOMBERG JÓZSEF „AZ EGYETEM LÉTESÍTÉSÉNEK LEGJOBB MUNKÁSA”

Szerkesztette Dr. Bazsa György – Jenei Zsuzsa

Gróf Tisza István Egyetemért Alapítvány, Debrecen, 2022, 95 lap.

Nem egyszer lehetünk tanúi annak, hogy az emlékezés mennyire méltatlan tud lenni múltunk jobb sorsra, alaposabb figyelemre érdemes szereplőivel szemben. Különösen akkor, ha az a szereplő egy folyamat közbülső részeseként tűnt fel valamilyen eseményben, amelyben esetleg csak az „ötletgazdának”, majd a folyamat betetőzőjének neve válik közismertté, míg más szereplőkről azután könnyen elfeledkezünk. A debreceni egyetem létrejöttének történetében a Debrecenben alapítandó egyetem ötletét 1870-ben először felvető Török József – teológiai tanár, Debrecen első orvos-akadémikusa –, és az egyetemnek 1921–1945 között nevet is adó gróf Tisza István mellett bizony sokkal ritkábban halljuk gróf Degenfeld-Schomberg József nevét, pedig őt halálakor, 1927-ben, az intézmény vezetősége gyászjelentésében, még „*az egyetem létesítésének legjobb munkása*” megtisztelő címmel említette. A feledést erősítheti, hogy életéről közel száz év alatt sem született monográfia, és a jelen – nem igazán vastkos, többszerzős, és többféle műfaj (tanulmány, forrásközlés, visszaemlékezés) magába foglaló – kötet is csak az emlékezésre leginkább méltónak tartott vonásokra tudta felhívni a figyelmet, néha átfedésekkel, kisebb ellentmondásokkal.

A hiánypótlás alapvető célja a nevezett családjának és életpályájának bemutatása kellett, hogy legyen. A legtöbbet erről Kálmán Attila tanulmányából tudjuk meg, amely eleve a „*Degenfeld József élete és munkássága*” címet viseli, és amelynek adatait a szerkesztő Bazsa Györgynek az „*Egy gyászjelentés margójára*” címet viselő írásából, továbbá Degenfeld grófnak a tiszántúli református egyházkerület főgondnokává történt választását a *Pesti Hírlap* 1896. október 13-i számában hírül adó, és az új főgondnokot bemutató újságcikkből, vagy Ravasz László püspök egykori gyászbeszédéből egészíthetünk ki. A szöveget pedig mellékletek, dokumentumok és események fényképei színesítik, mint a Debreceni Magyar Királyi Tudományegyetem avató ünnepségére szóló meghívó, a legjobb munkás címet adományozó gyászjelentés, a Degenfeld család címerének képe, és egy családfa Degenfeld József gróf leszármazottairól. A kiadvány ünnepélyességét a Gróf Tisza István Egyetemért Alapítvány elnökének, Kossa Györgynek az előszava, továbbá az egyetem főépületében elhelyezett Degenfeld emléktábla 2022. július 7-i avatásán elmondott beszédek szövege (az elnök mellett a rektor, a város alpolgármestere és a család egyik leszármazottja kaptak szót) igazolhatja. Az emléktábla avatási ünnepségéről is láthatunk néhány fényképet. Ezt követően – a család történetét mintegy tágabb perspektívájába helyezve – láthatunk fényképeket a debreceni „*Degenfeld emlékpontokról*”, a mai Magyarországon és Erdélyben található egykori Degenfeld kastélyokról, és olvashatjuk gróf Degenfeld-Lindner Mária hagyományőrzést tükröző ismertetőjét a család tarcali szőlőbirtokáról. A kötetet a szerkesztő mondatai zárják.

A németországi eredetű, hagyományai alapján több mint ezeréves múlttal rendelkező Degenfeld család – a *Pesti Hírlap* 1896-i cikke szerint első ismert ősüket 850-re vezették vissza, amit a kutatások azonban csak 1270-től látnak bizonyítottan – első tagja csak a 18. század legvégén került kapcsolatba hazánkkal. Maximilian (Miksa) nevű ősük egy magyar katonatiszttal szövődött barátsága következtében látogatott el Erdélybe, ahol azután – 1800-ban Teleki Anna grófnővel kötött házassága révén – ott is ragadt. 1816-ban bekövetkezett, viszonylag korai halála miatt

özvegye gyermekeit teljesen magyar szellemben nevelhette, így a család tagjai már a reformkorban bekapcsolódhattak a magyar politikai életbe. Imre 1848/49-ben, mint Szabolcs megye főispánja szolgálta nemzetét, ami miatt birtokvesztésre és halálbüntetésre ítélték. Utóbbi végrehajtásától végül megmenekült. Pályája már a kiegyezés előtt újra felívelt, hiszen 1860-ban a Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnoka lett. Az ő fia volt az 1847-ben született Degenfeld-Schomberg József, aki karrierjét mind a politikai életben, mind a református egyházban egyaránt építette. 1883-ban kinevezték Hajdú vármegye és Debrecen főispánjának (ami akkor főrendházi tagsággal járt), 1896-ban pedig – apjához hasonlóan – a Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnoka lett.

Pozícióit, megbízatásait felhasználva támogatójává vált a Török József által felvetett, a debreceni egyetem alapítására vonatkozó elképzeléseknek. Erőfeszítései eredményességét a Tiszántúli Református Egyházkerület 1911. november 22–24-i közgyűlésén mondott beszédében már úgy fogalmazhatta meg, hogy „*A mi főiskolánk egy nagy és gyökeres átalakulás küszöbén áll.*” Nemcsak pozícióit, hanem addigi munkáját ismerték el, amikor 1918. október 23-án az egyetemi tanács élén, Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszterrel együtt fogadhatta az egyetem ünnepélyes avatójára (valójában az ún. felvételi épület, ma a Klinikai Központ központi épülete avatójára) érkezett IV. Károly királyt (aki utoljára szerepelt hivatalos eseményen), és az ünnepi beszédet mondhatta. A már működő egyetem azután saját kiténtetésével sietett elismerni tevékenységét: két kar (teológiai és jogi) kar felterjesztése alapján – egyedülként az egyetem történetében – két alkalommal is díszdoktorrá avatták.

A tudományos igényű kötet írásaiból Degenfeld gróf rokonszenves, szerény, de határozott egyéniségére is több utalást találhatunk. Legtöbbet persze a vele együtt élő és dolgozó kortársaktól. Elkötelezett hazafiságát és hithűségét már a főgondnoki megbízatását hírül adó újságcikk is elismerte: „*Ez az önálló gondolkodású, energikus főispán annyira összeforrott már a makacs hajdúsággal és a nyakas kálvinista debreceni polgársággal, hogy szinte nehéz volna őket egymás nélkül elképzelni.*” Az egyházi vezetésben társ Ravasz László püspök gyászbeszédében munkabírását és szerénységét emelte ki. „*Többet dolgozott, mint akármelyik alkalmazottja, és mindannyinál kevesebbet élvezett [...] Mint az ország egyik leggazdagabb főura az ország egyik legegyszerűbb embere volt, aki családi ékszerével beboríthatta volna magát, és úgy öltözködött, járt-kelt közöttünk, mint egy magyar falusi pap.*” Pedig nemcsak vagyona és rangja miatt kellett felfigyelni rá, hanem magassága révén is. Fejjel emelkedett ki kortársai többsége közül (amit az 1914-ben, a Kossuth szobor avatásán készült, a könyv 28. lapján látható csoportkép is igazol), s ezt a tiszteletet érdemlő külsőt az utódok is örökölték, amint ezt az emléktábla avatón készült fénykép is mutatja, ahol a dédunoka Degenfeld-Schonberg Pál¹ fejjel magasabb a táblát készítő Györfi Lajosnál (81. lap).

Hiába hirdeti ma számos emlék (kastélyok, debreceni „emlékpontok”, borászat) a család jelenlétét történelmünkben, a leszármazottak közül alig él valaki hazánkban. Az avatási fényképen szereplő Pruzsinszky Fruzsina dédunoka ezek egyike. (A borászatot létrehozó Degenfeld-Lindner Mária nem a főgondnok leszármazottja, hanem a család erdélyi ágából származik.) Ehhez persze az elmúlt évszázad történelmi viszontagságai is hozzájárultak, amelyek talán gondatlanságból, majd a vagyon, a birtokok kisajátításával, egy adott korszakban egyenesen a hagyományok megsemmisítésével is igyekeztek eltörölni a család emlékeit. A Kossuth utcai temető felszámolása után, 1932-ben – amikor a kollégium több nagyja kapott helyet az újonnan létrehozott köztemető díszparcelláiban –, Degenfeld Józsefnek ott nem jutott hely. Sírkövét ma az egyik periférikus városrész (Széchenyi kert) református templomának kertjében őrzik. A II. világháború után elvesztette nevét a Tisza palota mögött található Degenfeld tér, hogy a rendszerváltozás után se kapja vissza. (Csekély vigasz, hogy az Alföldi Takaréknál álló kis tér 2022 óta viselheti a nevét.) Az emlékezés felkarolásában, az emléktábla felállításában így kevés szerep jutott a családnak, annál

---

¹ A család különféle ágai eltérő módon írták és írják a családnév – az egyik kisebb német fejedelemségre utaló – második felét, ezért szerepelhetnek eltérően a Schomberg és a Schonburg formák.

több a kötet szerkesztőjének, Bazsa György professzor emeritusnak, a Kossuth Lajos Tudományegyetem volt rektorának, aki – amint erről Degenfeld-Schonberg Pál ünnepi beszéde tanúskodik – komoly szerepet vállalt a leszármazottak felkutatásában és az emléktábla állításában. Az ő igyekezetét dicséri a jelenlegi kötet is.

Az ő záró szavai foglalják össze legtömörebben a „legjobb munkás” szerepét is. Az egyetem előkészítése *„hosszú, bő három évtizedes folyamat volt, aminek meghatározó kétharmadában Degenfeld József sokoldalú aktivitása, kitartása és következetessége biztosította a tervek és feltételek koordinációját, az érdekek egyeztetését. Ő maga nem volt sem egyetemi oktató, sem vezető, de mindvégig jól érzékelté mit jelent az egyetem a magyar társadalom, ezen belül Debrecen számára. Élni tudott azszal a lehetőséggel, és hozzá tehetjük, elkötelezettséggel, amit kora és környezete adott és megkívánt.”*

Ha Degenfeld-Schomberg József eredményes életéről a mai napig sem született monográfia, ez a kötet mégis segíthet a hiány érzését enyhíteni. Tudós tanulmányai, változatos képei, az emlékezések közvetlenebb bekezdései közelebb visznek ennek a városunk történetében, de legfőképpen egyetemünk alapításában oly fontos szerepet játszó személynek megismeréséhez. És talán a hiányzó alapos életrajz megírására is buzdítanak majd.